

Kuća otvorenih vrata

Zlatko Ugljen – arhitektura / kritike / osvrti / intervjui, Dobra knjiga,

Sarajevo 2025, 417 str.

Umjetnička galerija, Sarajevo, 7. 2. 2026.

Knjiga o kojoj je ovdje riječ jest zbirka od pedesetak kraćih ili duljih tekstova u kojima se njihovi autori referiraju na arhitekturu Zlatka Ugljena. U njoj su prilozi povjesničara umjetnosti, arhitekata, teoretičara arhitekture, ali tu je i niz književnih, publicističkih tekstova kroz posljednjih više od pet desetljeća. Autori su s područja cijele regije, ali i iz daljnjeg inozemstva. Knjiga pruža vrstan uvid u Ugljenovu arhitekturu, a prilozi su, uzeto u cjelini, svjedočanstvo o autoru i njegovu stvaralaštvu te ima i dokumentarni karakter, ali isto tako i edukativni karakter, ponajprije za one koji pohađaju studij arhitekture.

Arhitekt Ugljen je nosilac brojnih priznanja, od kojih izdvajamo: Šestoaprilsku nagradu (1962), Dvadesetsedmojulsku (1980), međunarodnu nagradu Aga Khan za Šerefudin – Bijelu džamiju u Visokom (1983) i čitav niz drugih. Član je Akademije nauka i umjetnosti BiH, Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti te Slovenske akademije znanosti i umjetnosti.

Autor je preko 200 objekata, među kojima su hoteli, rezidencije, stambeno-poslovni prostori, pozorište, zatim sakralni objekti islamske i katoličke zajednice. Od islamskih, uz spomenutu visočku džamiju, također je autor džamije Behrambegove medrese u Tuzli, Upravne zgrade Rijasetu Islamske zajednice u BiH (u gradnji) te Islamskog fakulteta u Tuzli...

Ugljen je autor desetak katoličkih sakralnih, galerijskih i stambenih objekata (Tuzla, Plehan / Derventa, Zabilje, Žeravac, Svilaj, Ovčarevo, Gorica / Livno, Mostar – kapela i galerijski prostor, Nedžarići – interijer crkve, oltar u crkvi sv. Ante u Sarajevu i u Ovčarevu (Travnik), Galerija Vjeko Božo Jarak kod Stoca i dr.).

U pristupu Ugljenovoj sakralnoj arhitekturi s razlogom ističemo poveznicu koja spaja trojicu arhitekata: Le Corbusier – Juraj Neidhardt – Zlatko Ugljen, za bolje razumijevanje Ugljenova stvaralaštva. Francusko-švicarski arhitekt Le Corbusier (1887–1965), svjetsko ime u arhitekturi, autor je čuvene hodočasničke kapele / crkve Notre Dame (1955) na brežuljku u Ronchampu, a koja je u samom vrhu svjetske arhitekture 20. stoljeća. Juraj Neidhardt (1901–1979) radio je u ateljeu Le Corbusiera, a Zlatko Ugljen je Neidhardtov učenik.

* Franjevačka teologija Sarajevo

U tom kontekstu ovdje ću citirati Le Corbusiera koji govori što je htio postići s crkvom u Ronchampu:

Dok sam gradio ovu crkvu, htio sam stvoriti mjesto šutnje, molitve, mira, nutarnje radosti. Osjećaj blagoslovljenosti nadahnjivao je naš pokušaj. Postoje poduhvati koji su blagoslovljeni. Drugi to ni u kojem slučaju nisu, pa bili oni religiozne prirode ili ne. [...] Ekscelencijo [nadbiskup Dubois iz Besançona], predajem Vam ovu kapelu od čvrstog betona, koja je možda izgrađena isuviše smjelo, ali sigurno s hrabrošću, u nadi da će kod Vas i kod onih koji se uspinju na ovaj brežuljak pronaći odgovor na ono što smo ovdje doveli do izražaja. (Richard Biedrzynski, „Na uzvisinama Ronchampa“, *Bilten FT*, 1–2, 2002, 115).

Juraj Neidhardt je Zagrepčanin, koji je najveći dio svoga radnog vijeka proveo u Sarajevu: od 1938. do konca života 1979. U njegovu intelektualnom i kulturnom okružju, Zlatko Ugljen je postavio temelje za svoj stvaralački svijet arhitekture koji je, dakako, autentično / izvorno njegov.

U svom stvaralaštvu Zlatko Ugljen se oslanja na graditeljsko nasljeđe, što sam izrijekom definira kao „traženje korijena u tradiciji“. U svojim projektnim razradama ukazao je na važnost poticajnih iskri iz graditeljske baštine i, polazeći od toga, oživotvorio temeljnu zamisao da arhitektura puno značenje dobiva onda ako su joj korijeni u prošlosti. To, uostalom, vrijedi i tamo gdje se čini da toga nema, kao u ideji nerealizirane mostarske katedrale, za koju je povjesničar Srećko M. Džaja napisao da je „arhitektonski izraz za svaku točku svijeta“ (*Jukić*, 3/1973, 108). I ona, štoviše, ima znakove tradicije koji i nisu površno zamjetljivi. Arhitekt Ugljen to precizno objašnjava:

Vjerujem, naravno, da i univerzalno može posjedovati duh tradicije. Tko je barem jednom posjetio Le Corbusierovu kapelu Ronchamp ili samostan La Tourette, sve ako i vizualno nije mogao otkriti tragove tradicije, mogao je osjetiti njen duh, njezinu auru. Ti objekti jednostavno pulsiraju prošlošću. [...] Oslanjati se na tradiciju za mene znači osjetiti i duh mjesta i duh vremena. (*Svjetlo riječi*, intervju, lipanj 2005).

Tako je Ugljenova crkva u Foči kod Doboja (minirana 1992) u sebi skrivala refleks predromaničke arhitekture, dok galerijske i župne zgrade Vjerskog i kulturnog središta Plehan asociraju na niske posavske kuće. To naslućujemo i na sakralnim objektima u Tuzli, Zabilju, Žeravcu, na Kalvariji / Vitezu...

Osobit znak Ugljenove arhitekture jest njegovo dosljedno uvažavanje urbanog i prirodnog okružja. Nigdje se svojim djelom ne nameće. To je načelo slikovito izrazio riječima: „Pokušati ušunjati se prizemljeno, opušteno, tiho i nenametljivo u zatečenu graditeljsku zaostavštinu...“ Tako je učinio s hotelom *Ruža*, kroz koji je nekoć žuborio potok iz Radobolje (kasnije

brutalno devastiran), u staroj jezgri Mostara, slično s crkvom u Tuzli ili pak Šerefudinovom Bijelom džamijom u Visokom. Jednako tako vrijedi i za odnos prema prirodnom okolišu, npr. čudesna ugradnja kapele Sv. Ante u prirodu u šumskom krajoliku na Kalvariji / Vitez, gdje doživljavamo crkvu u prirodi i prirodu u crkvi.

U arhitektonskoj estetici Zlatka Ugljena bitan element je svjetlost. Tako razmišlja i arhitekt Corbusier, koji je za kapelu u Ronchampu napisao: „Ključna je svjetlost. Svjetlost obasjava forme. A forme pobuđuju snagu i moć – igrom proporcija, igrom odnosa.“ („Na uzvisinama Ronchampa“, 123) Svjetlost u različito doba dana prostoru daruje uvijek novi izgled. U toj su funkciji svjetlarnici na krovnim i stropnim konstrukcijama Ugljenovih sakralnih objekata. Dobar primjer za to je franjevačka crkva Sv. Marka na Plehanu – zajednički projekt s Ninom Ugljen – gdje je zenitalna svjetlost element interijera. Križni svod, koji natkriva crkvu, svojim svjetlosnim otvorima „uvlači kozmos u prostor“, kaže arhitekt. Impresivna je „šetnja“ zenitalne sunčane svjetlosti u spomenutom prostoru tijekom dana.

Kao vrstan dizajner, Ugljen se pozorno posvećivao sadržajima u sakralnim interijerima u kojima je, poput čuvenog slovenskog arhitekta Jože Plečnika, dizajnirao svaku pojedinost. Dovoljno je vidjeti kapelu Sv. Ive na Plehanu, pa osjetiti svu kreativnost u detalju. Isto vrijedi za kapelu u Nedžarićima u Sarajevu kojom snažno dominira bijela boja. Tko je jednom posjeti „ostane trajno obilježen duhom neopisive jednostavnosti i nekakve univerzalne vedre spiritualnosti...“ (Ivan Lovrenović, *Motrišta*, 63/2012). Da ne bi došlo do nesklada između likovnog i arhitektonskog u ožujku/martu 1990. u nedžaričkoj kapeli / crkvi zajedno su se našli slikar Zlatko Prica, kipar Šime Vulas i arhitekt Zlatko Ugljen – sva trojica akteri umjetničkog uređenja prostora, a kasnije i kiparica Marija Ujević, što je vrstan primjer suradnje u oblikovanju prostora. Kao dodatnu estetsku dimenziju Z. Ugljen je u taj isti prostor, barem za neko vrijeme, dao postaviti veliku tapiseriju umjetnice Jagode Buić (nažalost otuđena u vrijeme rata).

Svoje viđenje Ugljenove sakralne arhitekture jezgrovito je izrazio dr. fra Ivan Bubalo. Ona je za njega

trijezna i suzdržana, slobodna od iskušenja jeftine dojmljivosti, nametljive banalnosti, nošena vedrinom – oslobođena težine – usmjerena prema gore kao metafori jednoga boljeg svijeta. [...] Otvorena je prema svima koji imaju potrebu za ozračjem duhovnog mira i sabranosti kako bi se posvetili onome što ih se kao ljudi bezuvjetno tiče – bolje rečeno, ona ih svojom otvorenošću na to poziva (*Bosna Franciscana*, 40/2014).

Razumljivo je da ljudi različito doživljavaju sakralni prostor. Ali je posebnost čuti još jednom arhitekta Ugljena koji ga, kako kaže, otvara svim ljudima: Svaki sakralni prostor, bez obzira koje je konfesije,

uvijek zamišljam kao kuću otvorenih vrata za svakoga koji u čovjeku, prije svega, traži i vidi čovjeka... Moja temeljna ideja nalazi svoje ostvarenje u takvoj otvorenoj građevini koja predstavlja žarište vjerskog i kulturnog života.

Zaključno: Ugljenova je arhitektura po mjeri čovjeka i za čovjeka, on je u njezinoj biti, njezin zadnji smisao. To je osnovna i prepoznatljiva poruka arhitekta, to je njegov *credo*, to je njegova vjernost samome sebi – što najbolje definira njega i kao čovjeka i kao umjetnika!